

esse debet et Tibi quoque, fili carissime, fore confidimus; nescit enim tarda molimina gratia Spiritus Sancti, quam Tibi copiosam a Deo precamur, et Maiestati Tuae Apostolicam Nostram benedictionem amantisime impartimur. Dat. Romae apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris die 4. Septembbris anno Iubilei 1600, pontificatus Nostri anno nono.

Brevia, Arm. 44, t. 44, n. 243. *Archivo secreto pontificio.*

22. Julio César Foresto al duque de Mantua (1)

Roma, 30 de diciembre de 1600.

...Hoggi mentre trattavo con l'ill^{mo} s. Giorgio, l'ill^{mo} s. Marcello che s'è trovato in compagnia et senza ch'io glie n'abbia data occasione, mi ha detto che innanzi che conceder la licenza dell'estrazione delle dette statue, S. Sta, la quale s'è ritenuta la lista, gl'ha ordinato che s'informi come si sono havute tante cose buone, in casa di chi sono et se si sono havute da diverse persone con longhezza di tempo o pure tutte da uno, et il s^r card^{le} S. Giorgio non aspettando ch'io rispondessi, non senza dimostrar un poco di passione, rispose che si erano havute tutte in un luogo et che è stato un colpo più fatto in Roma da molti anni in qua, et io ho poi soggionto che le statue sono appresso di me, delle quali cose il s^r card^{le} S. Marcello disse che bisognava ne desse conto a S. Sta, et se bene non metto difficoltà nella licenza, non vorrei però che venisse voglia a S. Sta di veder parte di queste teste, perchè mi troverei in un labirinto così fatto se havessi da mandarlene a Palazzo, et particolarmente l'Antinoo, del quale il s^r card^{le} s. Giorgio ne parla come della più pretiosa statua che sia in Roma rispetto alla qualità della cosa, et però volontieri l'havrei veduto portar per terra sotto la condotta di persona fidata....

Orig. *Archivo Gonzaga de Mantua.*

23. Julio César Foresto al duque de Mantua (2)

Roma, 10 de febrero de 1601.

...S. Sta ha detto che non è conveniente che si lasci spogliar Roma di quelle cose che la fanno illustre per illustrare altre città, havendo di più saputo che queste sono delle più nobili antiquità di Roma, et tanto che non è stata senza pensiero la S. Sta di voler venire a vederle, se non che intese che stanno incassate....

Orig. *Archivo Gonzaga de Mantua.*

(1) Cf. arriba, p. 341, nota 8.

(2) Cf. arriba, p. 341, nota 8.

24. El Papa Clemente VIII al Shah de Persia (1)

Roma, 24 de febrero de 1601.

Rex potentissime et illustris salutem, et oblatum a Deo divinae gratiae lumen toto corde accipere. Magna est vis virtutis, magna efficacitas, cuius pulchritudo mirabilem in nobis amorem excitat erga illos etiam quos nunquam vidimus; id re ipsa in Te amando experimur, nam etsi longissimo terrarum marisque intervallo a Te disiunct simus, nec Te aliquando viderimus, tamen quia a plerisque multa et praeclera accepimus de Tua praestanti virtute, de Tui regalis animi magnitudine, de insigni fortitudine aliisque naturae ornamentis, quibus Te altissimus et bonorum omnium largitor Deus cumulavit, haec de Te a nobis saepius audita ut Te amemus effecerunt, quin etiam ut a Te vicissim amari cupiamus, quamquam et illud Nobis relatum est, magna Nostra cum voluptate, iam Te erga Nos egregie affectum gratiam et amicitiam nostram expetere, legationem etiam misisse ad Nos, multa cum amoris et reverentiae erga Nos significatione, quae tamen legatio si missa est, nondum ad Nos pervenit, sed illud praeterea de Te audivimus, quod Christianum nomen honorifice appelles et propensam pree Te feras voluntatem erga Christianam religionem, quae sola veram salutis et felicitatis viam docet et praestat, narrant enim et personas Tibi coniunctissimas Christianas esse, et in aula Tua regia complures esse fortes viros tibique carissimos, qui se Christo addictos esse profiteantur, idque ipsum Te iubente palam ostendant, signo salutaris et vivificae crucis quae est gloria nostra, in qua ipse salvator mundi et vitae auctor Jesus Christus, Dominus noster, aeterni patris aeternus filius, carne nostra mortali induitus, salutem nostram in medio terrae mirabiliter operatus est; quae si vera sunt, ut vera esse speramus et toto ex animo optamus, haec certe tanto gaudio cor Nostrum compleat, ut eiusdem gaudii magnitudinem nullis verbis satis exprimere possimus; Nos autem scimus nullum verbum esse impossibile apud Deum omnipotentem, qui solus est rex regum, per quem reges regnant et in cuius manu corda regum sunt, et quocumque voluerit convertit illa, qui antiquissimis temporibus et in saeculis a nostra memoria valde remotis, Cyri fortissimi regis Persarum manum dexteram apprehendit et subiecit ante faciem eius gentes et dorsa regum vertit, et gloriosos ac potentes terrae humiliavit, et ipse rex Cyrus, multis victoriis Dei auxilio clarissimus, populum Dei qui erat captivus in Babylone, liberum dimisit, et divino instinctu permotus, decrevit templum Domini a Chaldaeorum rege destructum iterum aedicare in Hierusalem et vasa templi aurea atque argentea, quae asportata fuerant, restitui iussit, quemadmodum sacrarum litterarum monumentis memoriae commendatum est. Nunc autem, o rex Persarum potentissime et magni illius Cyri successor, audimus de Te, quod ecclesias ritu christiano

(1) Cf. arriba, p. 133.

in regno Tuo aedificari cupias, aut fortasse etiam aedificare iam ceperis, ut in eis Deus optimus assidue laudetur et sacrosancta sacrificia offerantur et sanctum Christi evangelium praedicetur in salutem omni credenti, et ob eam causam narrant Te Christianos presbyteros et sacerdotes expetere, qui a Romana ecclesia mittantur. Magna haec sunt, o rex, et maiorum rerum exordia, et plane maximarum, ut in Dei summa clementia confidimus, cuius spiritu cor Tuum ad tam praelatas cogitationes moveri non dubitamus, nam si Nostram, hoc est, Romani Pontificis et Christianorum regum patris, amicitiam vere appetis, si Christi fidem in Tuis provintiis promulgari, ecclesias aedificari, evangelii doctores et magistros apud Te habere, denique Christi nomen et Christianam religionem in Tuo regno amplissimo vere propagari desideras, esto bono animo, nam et Deus ipse Tibi adiumento erit, et Nos quoque ipsius Dei adiutrice gratia his desideriis Tuis libenter in primis suffragabimur. Recte autem presbyteros ad Te mitti cupis ab hac sancta Romana ecclesia, quae omnium ecclesiarum, quae toto orbe terrarum sunt, mater est et magistra, nam sicut unus est Deus, et una fides et unum baptismus, ita una est ecclesia Catholica et Apostolica, cuius caput est ecclesia Romana, magistra veritatis, firmamentum unitatis, domicilium Christianae religionis, in qua beatissimus apostolorum princeps Petrus, quem Christus dominus ovium suarum pastorem summum constituit, suam Apostolicam Sedem divino consilio collocavit, in qua Sancta Sede post tot aetatum curricula, post longam et nunquam interruptam pontificum successionem, Nos hoc tempore, humiles licet et indigni, Spiritu Sancto ita disponente praesidemus. Ad Te vero presbyteros et sacerdotes Christi libenter admodum mittemus, qui evangelicam veritatem Tibi et populis Tuis annuntient, quam si corde humili audieris et complexus fueris, et tandem Deo Te mirabiliter vocanti perfecte obedire et Iesu Christo nostrae salutis auctori et sempiternae vitae largitori nomen dare decreveris, tum demum et ipse vere felix eris et regnis Tuis veram felicitatem paries, et ad regum Persarum veterem famam tantum Tuae gloriae cumulum adiicies, ut de Tuis meritis et laudibus nulla posteritas conticescat; sunt autem in Oriente presbyteri et operarii Christi fideles ac strenui, filii Nostri in Christo dilecti ex ea societate, quae a dulcissimo Iesu nomine nuncupatur, quae sub Nostra et huius Sanctae Apostolicae Sedis peculiari tutela Deo militat et in remotissimis etiam Orientis Indorumque regionibus victricem Christi crucem fixit et semen evangelii in salutem credentium disseminavit, et Deo auxiliante disseminare studet, nullis parcens laboribus, ut verbo salutaris doctrinae et vitae integrissime exemplo, et denique divino baptismi lavacro et caelestibus sacramentis animas Christo lucrifaciat, quemadmodum Tibi non inauditum neque omnino ignotum esse arbitramur. Ex ea igitur societate et ex iis orientalibus regionibus et locis, quae ad ditionem pertinent potentissimi principis et filii Nostri in Christo carissimi Philippi regis Catholicorum, quaeque loca a provintiis tuis minus longe absunt, et ad commeandum opportuniorem viam praebent,

praesbyteros ad Te mitti curabimus, et eo numero qui erit necessarius, et iam nunc ea de re mandata dedimus, omnia denique quae Tua populorumque Tuorum salus postulaverit, summo studio benedicente Domino praestabimus, nihilque aliud expectamus, nisi ut de Tua tota voluntate Nobis planius constet, et quae fama et multorum relatu, ut diximus, accepimus, eadem ex Te ipso, hoc est, ex litteris Tuis Tuisque etiam Nuntiis multo certius multoque cumulatius cognoscamus. Interea ut amoris erga Te Nostri et desiderii sincerae amicitiae inter nos conciliandae illustrior exstet significatio, has Nostras litteras ad Te dare placuit, testes voluntatis in Te Nostrae et veluti pignus benevolentiae; eas autem tibi reddent hi duo dilecti filii Nostri, quos ad Te nominatim mittimus, nimurum Franciscus Costa, religiosus presbyter ex eadem societate Iesu, doctrina et zelo Dei praestans, et vir industrius ac diligens Didacus de Miranda, ambo Lusitani, ambo rerum usu praediti Nobisque probati et valde grati, qui alias etiam in Perside fuerunt, Tuoque regio nomini sunt addictissimi, quin etiam Didacus Venetiis collocutus est cum Assandebachio familiari Tuo, eaque ab eo accepta de Te Nobis retulit, quae Nobis iucunda valde fuerunt, ex iis igitur mentem Nostram, ubi ad Te, angelo Domini duce, incolumes pervenerint, multo apertius multoque copiosius intelliges, atque illud in primis, quam appetentes simus salutis Tuae, quam cupidi Tuae amplitudinis et gloriae. Quare a Te petimus, ut illis fidem plenissimam habeas perinde ac si Nos ipsi Tecum praesentes loqueremur; confidimus autem, quod hos nuntios Nostros et Nobis dilectos omni cum honore et humanitate excipies, nam et Nos erga Tuos quos ad Nos miseris, parem humanitatem adhibebimus, ut Noster inter Nos amor firmiores radices agat et in dies magis coalescat; vere enim ex Nostra animorum et voluntatum coniunctione magnae et multiplices utilitates redundare poterunt, quas Te pro Tua prudentia satis perspicere non dubitamus, sed ea in primis, quae est de Tuo et Nostro et totius nominis Christiani perpetuo atque infensissimo hoste Turca coercendo, qui intolerabili superbia et insatiabili cupiditate dominandi omnia regna, omnes provintias sua tyrannide opprimere et durissimae servitutis iugo subiicere avidissime desiderat; sed speramus in Dei clementia, quod humiliabit superbum et brachium eius et dentes eius conteret in ore eius et molas leonis confringet, cuius rei non obscura indicia annis proximis dedit Deus in Ungaria, et leonem illum immanissimum superari posse ostendit; Nos vero pro Nostro pastorali officio praeter ea adiumenta, quae carissimo filio Nostro Rudolpho Imperatori electo adversus tetterimum hostem praebuimus et praebebimus, in ea cura maxime versamur, ut reges et principes Catholicos, filios Nostros in Christo carissimos, omni offici genere permovereamus, quo communem inimicum communibus studiis oppugnent, et magna spe sumus fore, ut id a divina misericordia impetremus; quod si Tu quoque, iusta indignatione permotus, tam multas et tam graves Tibi a Turcis illatas iniurias aliquando ulcisci statueris, et avitae Persarum gloriae memor Tuaeque propriae virtutis, summa vi summoque animi ardore bellum non minus

Tibi gloriosum quam necessarium susceperis, profecto fera illa et immans bellua undique vulneribus confecta prosteretur, quod tanto magis sperare Nobisque polliceri licet, quod divinae motionis vim in Tuo corde videmur videre, dum erga Christi nomen et Christianam religionem Te adeo propensum esse audimus; sic Deus et pater misericordiarum opus suum, quod iam in Te incepit, ipse perficiat, ut unum Nobiscum et cum principibus Christianis corpus efficiaris, ut Tecum arctissime colligati, omnia Tua sua ducant tantoque vehementius contra communem inimicum pro communi salute et gloria exardescant. Deum autem exercituum, in cuius manu sunt victoriae et triumphi, toto ex animo precamur, ut quemadmodum olim ante Cyrum, sic eat ante Te et portas aeneas conterat et vectes ferreos confringat, Teque omnibus difficultatibus superatis, victorem et triumphatorem efficiat. Esto igitur fortis et excelso animo, atque ut Te decet magna meditare et magna aggredere, ut maiorum Tuorum gloriam virtute et magnitudine animi non solum sustineas, sed etiam adaugeas et amplifices. Dat. Romae etc.

Brevia, Arm. 44, t. 45, n. 61. Archivo secreto pontificio.

25. El Papa Clemente VIII al Shah de Persia (1)

Roma, 2 de mayo de 1601.

Rex potentissime et illustris, salutem et oblatum a Deo divinae gratiae lumen toto corde accipe. Pervenerunt his proximis diebus ad hanc almam Urbem nostram, arcem Christianae religionis et portum nationum, quos ad Nos, ut ipsi referunt, misisti, vir nobilis Antonius Scierleus et vir honoratus Assandebechius, quorum adventus pericundus Nobis fuit, cum a tanto rege et tantae potentiae principe, et tam multis, ut audimus, animi et corporis ornamenti praedito, ex tam longinquis et remotis regionibus ad Nos venerint, Tuasque, quemadmodum ipsi affirmant, litteras Nobis gratissimas attulerint, quas acceptimus singulari cum voluptate; ipsos, qui eas nobis Tuo nomine reddiderunt, oculis vultuque hilari aspeximus omnique cum benignitate exceperimus, atque a Nostris quam humanissime tractari iussimus, quod ipsi multo uberius Tuae Celsitudini referre poterunt et denique ea benevolie in primis attenteque audivimus, quae Tuo nomine Nobis retulerunt. Paria enim Tibi in amore reddimus, et quemadmodum Tu et litteris et viva Tuorum voce profiteris, Te gratiae et amicitiae Nostrae esse appetentem, ita Nos vicissim pari benevolentiae affectu Tibi responderemus, ex hac enim nostra amicitia et coniunctione, tamquam ex quadam fonte, magna bona redundare posse intelligimus, cum ad totius Christianae reipublicae, tum ad Tuam Tuaeque illustris coronae utilitatem et gloriam, quod Tu quoque pro Tua prudentia non ignoras, sed optime

(1) Cf. arriba, p. 133.

intelligis. Accedit, quod divinae potentiae et sapientiae proprium est, non secus atque ex parvo semine ingentes arbores procreantur, ita ex initii exiguis res maximas efficere, non enim viae Dei sunt sicut viae hominum, sed omnia quaecumque vult facit in coelo et in terra. Ac sane sperandum est in summa Dei bonitate, si forti et excelsa animo esse velimus, tempus advenisse, quo immanissimus Turcarum tyrannus, cuius insatiabilis dominandi libido nullis terminis continetur, non solum coerceatur, sed plane superetur, cuius rei manifesta extant argumenta, cum per hos annos magnas clades terra marique a Christianis principibus acceperit. Unde tanto magis animi Tui magnitudo excitari atque inflammari debet adversus teterimum et superbissimum hostem, qui Te ipsum et maiores etiam Tuos gravissimis iniuriis et detrimentis affecit, et Nos sane id Tecum agimus, quod Summi Römani Pontifices predecessores Nostri cum patre et maioribus Tuis saepius egerunt, ut scilicet iusto dolore exardescas et inimicum infensissimum regum Persarum nomini, qui omnes quidem, sed Te potissimum durissimo servitutis ingo opprimere molitur, ne inultum abire patiaris, sed ita vehementer oppugnes, ut illum aliquando audacie et superbiae suae poeniteat. Nam quod Te cupere significas, quodque ii, quos ad Nos misisti, coram etiam narrarunt, ut reges et principes Christiani Tecum contra Turcam foedus ineant, nos idem cupimus, partesque Nostrae pontificiae auctoritatis ad id interponemus, sed res magni momenti diligenti tractatione et non modico tempore indigent. Interea non desunt ex principibus Nostris, qui eum bello exerceant atque infestent, et praesertim carissimus filius Noster Rudolphus electus Imperator, qui continenter cum eo bellum gerit et iam nunc hac ipsa aestate gesturus est, et Nos quoque illi adiumento sumus et auxiliares Nostras copias contra Turcas mittimus et Catholicos principes filios Nostros ad eidem electo Imperatori opem ferendam omni offici genere permovemus; itaque Tuae est prudentiae et consilii uti hac opportunitate, et dum Turca robur exercitus sui in Ungariam mittit et armis Christianis distinetur, Tu illum invade et quasi illius nudatum latus ferro aggredere, ut ille anicipiti bello distractus et pluribus in locis oppugnatus, veluti quaedam ferox bellua multorum venatorum concursu vexata, telisque coniectis saucia, tandem ad terram prosteratur; nihil igitur procrastinandum, ne occasio praetereat, sed quod Nostros ex sua parte facere vides, Tu quoque ex Tua fac et Turcam eodem tempore oppugna quam fortissime; sic Tu Christianis et Christiani Tibi vicissim adiumento erunt, et quod omnes spectamus, re ipsa efficietur, ut communis hostis gemina oppugnatione debilitatus corruat atque intereat, atque hoc ipsum ad foedus, quod desideras, conciliandum maiorem et faciliorem aditum aperiet. Nosque tanto efficacius de eo agemus, cum apud omnes constiterit, Te summo studio, summo ardore totisque viribus in illius hostis perniciem incumbere, quem ab aliis quoque invadi atque opprimi concupiscis. Quod principes Christiani complures, ut diximus, iam pro sua virili faciunt. Nos vero utilitati et rationibus Tuis et gloriae Tuae valde ex animo favemus et favebimus, quod

ex eo facile perspicere potes, quod antequam Tui, quos ad Nos misisti, Roman pervenissent, iam Nos ad Te cum litteris nostris amantissime scriptis, duos familiares Nostros miserimus, videlicet dilectos filios Franciscum Costam, sacerdotem Christi, et Didacum Mirandam, ambos Lusitanos et nobis valde gratos, qui cum incolumes, Deo duce, in conspectum Tuum venerint, quod supra quam dici possit optamus, sane ex nostris litteris atque ex eorum sermone intelliges copiosius, quam praeclarum de Tua virtute opinionem habeamus, et quam benevolo erga Te animo simus, et quantopere cupiamus, non solum Te omni humana felicitate esse florentissimum, sed sempiterna etiam illa in caelo felicitate et beatitudine frui, quam nemo potest adipisci, nisi qui ex aqua et spiritu regeneratus, Christianae fidei veritatem suscepit et professus fuerit. Quamobrem incredibilem voluptatem cepimus ex eo capite litterarum Tuarum et ex colloquio eorundem duorum praestantium virorum, quos ad Nos misisti, velle Te nimis, ut Christianis et iis praesertim, qui a Nobis mittentur, aditus pateat in regnum et provincias Tuas, quodque Christianis et Persis libera sint commercia, ipsique Christiani non solum immunitate multisque favoribus et privilegiis a Te ample concessis gaudeant et potiantur, sed etiam ecclesias et templos christiano ritu Deo altissimo in Tuo regno et ditione aedificant, sacerdotes et presbyteros habeant, qui divina officia persolvant, sacramenta administrent, verbum Dei praedicent et lucem ac semen evangelii Christi in salutem omni credenti ubique disseminent atque diffundant, quibus rebus nihil Nobis gratius, nihil Deo acceptius, nihil Tibi salutarior et magnificentius potest accidere; nam cum Tu vere et ex animo Dei gloriae servieris, ille etiam, per quem solum reges regnant, te gloriosum et de inimicis tuis Turcis victorem et triumphatorem efficiet; quare brevi ad Te presbyteros mittimus doctores veritatis et magistros salutis, quemadmodum alteris nostris litteris solliciti sumus, quas Francisco et Didaco supradictis ad Te perferendas dedimus, quos Tibi iterum et saepius commendamus, petimusque ut eos humaniter accipias laetosque ad Nos remittas, sicut Nos Tuos accepimus et ad Te remittimus multa cum amoris significazione et litteris nostris, quibuscum de his ipsis rebus, de quibus ad Te scribimus, copiose locuti sumus, qui etiam ex ore et oculis nostris Nostram in Te eximiam voluntatem Tuaeque gloriae desiderium perspicere potuerunt. Deus omnipotens qui Te in magni Cyri regis solo collocavit, det Tibi cor sapiens et corroboret Te ex alto virtute et fortitudine, ut vincas hostes Tuos Turcas, et lucem evangelii Christi in regnum Persarum, ubi olim late resplenduit, restituas, omnesque reges, qui ante Te in regno isto fuerunt, ita rerum gestarum magnitudine et gloria superes, ut nulla aetas nullaque posteritas famam Tuam ignoret, nec de Tuis unquam laudibus conticescat. — Dat. Romae apud sanctos Apostolos sub annulo piscatoris die secunda Maii 1601, pontificatus Nostro anno decimo.

Brevia, Arm. 44, t. 45, n. 124. Archivo secreto pontificio.

26. El Papa Clemente VIII a Justino Calvinio (1)

Roma, 12 de diciembre de 1601.

Clemens PP. VIII.

Dilekte fili salutem et apostolicam benedictionem. Litteras Tuas et apologiam de Tuo ad gremium catholicae ecclesiae reditu, quas ad Nos misisti, libenti animo accepimus, gratumque est Nobis, quod praeclara erga Te divinae misericordiae beneficia et pie agnoscis et magnifice praedicas et ad eandem veritatis lucem, quam Spiritu Sancto auctore invenisti, alias adhuc tenebris involutos perducere studes. Non erit, ut speramus, infructuosus labor Tuus, Deo ipso sementi Tuae incrementum dante, tuum Tibi certe meritum apud patrem misericordiarum constabit ac salvum erit. Quod venerabilis frater Noster archiepiscopus et princeps elector Moguntinus, et Nostra commendatione et Tua virtute adductus, benigne, ut scribis, Tecum agat Teque foveat, id Nobis pergratum est Nostraeque expectationi consentaneum; ad quem alteras nunc quoque Tui causa commendatitias litteras damus, ut Te tanto propensi complectatur; quin etiam et decano illius insignis capituli Te commendamus, ut plura Tibi praesidia paremus. Tu vero, si Roman venire statueris, gratus Nobis advenies et libenter in primis Te videbimus et Tibi adiumento erimus; amamus enim Te in Christo paterno affectu; ipse autem, qui Te vocavit in admirabile lumen suum, dona sua in te custodiat atque adaugeat, et Nos Tibi apostolicam benedictionem Nostram ex animo impartimur.

Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris die 12 decembris 1601, pontificatus Nostri anno decimo.

Brevia, Arm. 44, t. 45, n. 421. Archivo secreto pontificio.

27. Francisco Maria Vialardo al duque de Mantua (2)

Roma, 11 de diciembre de 1604.

... Il card^e di Perone sarà qui questa sera, Gioiosa è ammalato di lieve puntura, il Papa fa sborsare 50^m duc*t* per il negotio dell'acqua di Ferrara, vuole che si rimetta la congregazione de propaganda fide....

Orig. Archivo Gonzaga de Mantua.

28. El Archivo de familia de los Aldobrandinis en Roma

La opinión de que todos los documentos de la secretaría de Estado de Clemente VIII han ido a parar al Archivo Borghese, es sólo ver-

(1) Cf. arriba, p. 156.

(2) Cf. arriba, p. 148.

dadera cuanto a la mayor parte de los mismos. Como ya queda indicado en el vol. XXIII, p. 71, nota 1, algunos de ellos fueron a dar también a otras colecciones, como al Archivo Doria (1). Una colección de documentos bastante extensa conserva asimismo el Archivo de familia que se halla en el palacio Aldobrandini de Roma. Cuando en el año 1901 utilicé esta colección, me serví como de guía del índice alfabetico del Archivo de S. E. el señor D. Camilo de Principi Borghese, Príncipe Aldobrandini, redactado por el archivero Francisco Antonio Vannarelli (1841, 3 tomos en folio) (2). La parte principal del Archivo se compone de papeles de familia, algunos de los cuales se refieren también a la antigua historia de los Aldobrandinis. Para el tiempo de Clemente VIII son de interés principalmente las cartas a Juan Francisco Aldobrandini y a Olimpia Aldobrandini la vieja, y después varios documentos sobre donaciones del Papa a sus nietos (3). Estos papeles de familia prosiguen también para los pontificados siguientes. Existe abundante material sobre la célebre Villa Belvedere de Frascati (4), pero precisamente aquí hube de hacer constar que algunos documentos ya no existen ahora. Falta también el tomo registrado en el índice con las cifras 246, n. 6, que llevaba por título: «Palazzo di Villa Aldobrandini in Roma».

En el t. 43, n. 35 se halla un resumen por desgracia sin fecha sobre las rentas del cardenal P. Aldobrandini, del cual resulta que de sus abadías, que rentaban 30 299,25 escudos, sólo percibía realmente 17 433,56 $\frac{2}{3}$ escudos, porque cada una de las abadías tenía otras cargas. Así la abadía delle Tre Fontane rentaba anualmente 8000 escudos, de los cuales el cardenal sólo recibía 3000. Lo mismo sucedía con las abadías de Fossanova (2120 escudos en vez de 3280) (5), Santa María di Castiglione en la diócesis de Parma (2850 en vez de 4000), Celso de Milán (1547 en vez de 3250), Santa María y San Mateo de Ímola (1630 en vez de 2496), etc.

Las notas siguientes informan sobre la hacienda del cardenal:

(1) Cf. abajo, n.º 29.

(2) Recientemente Fr. Camparetti ha compuesto un segundo índice; vide Brom, *Archivalia in Italië*, Haag, 1914, XVIII.

(3) Cf. vol. XXIII, p. 68 s. V. también los núms. 29, 41, 42 del apéndice del vol. XXIII.

(4) Cf. arriba, p. 333 s. Sobre las antigüedades que poseían los Aldobrandinis en tiempo de Clemente VIII, informa el tomo 54, n. 24: *Inventario dei mobili di Palazzo di villa Belvedere fatto per ordine del card. Negroni, amministratore deputato al patrimonio Aldobrandini da N. S^{ra} 1766*. Aquí se enumeran 62 estatuas, cabezas y bajorrelieves, pero de las 62 estatuas faltan 11 piezas.

(5) Atestiguan el cuidado que tenía el cardenal de esta abadía, dos inscripciones todavía no publicadas; la una se halla en una pilastra de la magnifica iglesia y dice así: *Hujus aedis maiorem partem, turrim ictu fulminis deiectas Petrus card. Aldobrandinus Clementis VIII P. M. fratris filius huius monasterii perpet. commendatarius restituit Aº sal. MDXCV*. La otra inscripción, que está en la fuente del claustro, dice: *Petrus card. Aldobrandinus Clement. VIII P. M. ex fratre nepos perpet. commendatarius restauravit Ann. sal. MDC.*

Somma di tutte l'entrate libere.

Entrata libera sopra l'abbattie	sc. 17 433.56 $\frac{2}{3}$
Pensioni sop. div. chiese in Spagna et Italia	7 364.15
Segnatura de brevi	1 560
Distributioni del capello	300
Tratta di regno	200
Monte Sisto luoghi 17	175
Entrata perpetua di Carpineto	2 000
	sc. 29 032.71 $\frac{2}{3}$

Entrate ad tempus.

Provisioni di palazzo d'un anno	sc. 5 040
Rocca di Perugia	528
Governo et tratte di Fermo	10 000
Legatione di Ferrara	14 400
Governi di Nepi et d'altri luoghi	600
	sc. 30 568

Debito.

Censo	sc. 40 000
Censo sopra la Villa	3 700
Giardino	3 500
Si devono alla Camera per grano	800
A diversi in più somme	1 000
	sc. 49 000

Li condotti della Vigna si possono anco mettere per debito sc. 3000.

Debiti annui.

Frutto del censo di 40 ^m sc.	sc. 2 800
» del censo della Villa	259
» a Cecchino del Nero	800
	sc. 3 859

Spesa annua per la casa.

Pane per bocche 140 rub. 260 et rub. 10 per straordinº.	sc. 1 890
Vino botte 160.	2 500
Companatici.	2 236
Salarii.	1 224
Provizione ordinª alla Sra [madre].	900
» a Mgr. Agocchi	720
» alli tre fratelli Bolognesi	700